

Tomaszewski, Jerzy

„Nationality papers (Special issue). Ethnopolitics in Poland”, nr 1, 1994 : [recenzja]

Przegląd Historyczny 85/4, 507-508

1994

Artykuł umieszczony jest w kolekcji cyfrowej bazhum.muzhp.pl, gromadzącej zawartość polskich czasopism humanistycznych i społecznych, tworzonej przez Muzeum Historii Polski w Warszawie w ramach prac podejmowanych na rzecz zapewnienia otwartego, powszechnego i trwałego dostępu do polskiego dorobku naukowego i kulturalnego.

Artykuł został opracowany do udostępnienia w Internecie dzięki wsparciu Ministerstwa Nauki i Szkolnictwa Wyższego w ramach dofinansowania działalności upowszechniającej naukę.

tylko omyłki wprowadzające błędy faktograficzne¹⁶.

Wysunięte wyżej problemy, a nawet uwagi polemiczne czy też parę omyłek odnoszących się do szczegółów nie zmieniają oczywiście ogólnej, niezwykle wysokiej oceny wydawnictwa. Sama ilość podjętych kwestii i nasuwających się w związku z nimi refleksji świadczy jak najbardziej pozytywnie o omawianej publikacji, dotyczącej przy tym dziedziny, której ostatnio poświęca się znacznie mniej, niż należałoby, uwagi.

Jan Kancewicz

Nationality Papers (Special Issue). Ethnopolitics in Poland. Edited by Henry R. H u t t e n b a c h and Gabriele S i m o n c i n i. Supplement No. 1, 1994, volume XXII, s. II, 166.

Najnowszy zeszyt specjalny półrocznika ukazuje się pod tytułem obiecującym znacznie więcej, niż zawiera. Opublikowano w nim sześć artykułów, przeważnie przyczynkarskich i dotyczących problematyki stosunku Żydów do komunizmu w latach 1918-1950 i niektórych kwestii z tym związanych.

G. S i m o n c i n i (znany z kilkuletnich studiów w Polsce) w pierwszym artykule zarysował układ stosunków narodowościowych w Polsce 1918-39, zastanawiając się nad polityką państwa oraz postawami dominującymi wśród mniejszości. Jest to jedyny (i chyba najciekawszy) artykuł, o ambicjach syntetycznych. Kolejne artykuły to: Julia B r u n - Z e j m i s, „Początki ruchu komunistycznego w Polsce i kwestia żydowska, 1918-1923”; G. Simoncini, „Społeczne i etniczne różnicowanie członków Komunistycznej Partii Polski 1918-1938” (załączony spis członków KPP); Joan S. S k u r n o w i c z, „Polonia sowiecka, państwo polskie i nowa mitologia początków narodu, 1943-1945”; Raymond T a r a s, „»Prawicowo-nacjonalistyczne odchylenie« Gomułki, powojenni komuniści żydowscy i reakcja stalinowska w Polsce, 1945-1950”; Jaff S c h e t z, „Ostatni prawdziwi komuniści”.

J. Brun-Zejmis pisze na wstępie: „Jestem przekonana, że w przypadku niektórych polskich komunistów pochodzenia żydowskiego ich zaparcie się swego narodu odegrało znacznie większą rolę dla wierności dla ruchu komunistycznego, niż ich potępienie niesprawiedliwości społecznej” (s. 29). Teza zapewne trafna w indywidualnych przypadkach, nie została dowiedziona jako realny

rewolucji 1905-7 w Królestwie Polskim t. I, Warszawa 1963, s. 336, nr 2450); 8) Na s. 176 w. 3-2 od dołu podano: „pocztówka Warszawa. Luty 1905 r. przedstawiała krwawą pacyfikację demonstracji na Placu Teatralnym”. Do jakiej daty odniosła się ta pacyfikacja?; 9) Na s. 179 czytamy: „doświadczenia galicyjskie” „starły się — — umacniać — — poczucie łączności (robotników Galicji i Królestwa) w walce o wolność i niepodległość”. Otóż z tej „zbitki” słownej można by wywnioskować, że wydawca pocztówek w Galicji — PPSDGiŚ — wysuwała w bieżącej agitacji hasło niepodległości Polski. Tak jednak wówczas nie było.

¹⁶ Oto one: 1) Na s. 60, w. 2 jest: „Podgorodowikow”, zamiast Podgorodników; 2) Na tejsze s. 60, w. 7 jest „ziemiaństwa”, winno być „ziemstwa”; 3) Na s. 73, p. 70 jest „lubińskiego”, winno być „lublinskiego”; 4) Na s. 149 jest „prawitelnogo”, winno być „prawitielstwinnogo”; 5) Na s. 187 jako liczbę nowopowstałych czasopism podano 8, ale winno być 80.

problem ruchu komunistycznego. Autorka natomiast interesująco opisała dzieje sporów wokół kwestii narodowej w KPP. Krótki (lecz ciekawy) szkic Simonciniego jest wstępem do spisu członków, dalekiego jednak od kompletności (brak np. Lucjana Rudnickiego, Leona Toeplitza), jak też pozostawia otwartym pytanie, kiedy autor wymienia pseudonimy, a kiedy nazwiska rodowe (czasem ta sama osoba figuruje w dwóch miejscach, co zostało sumiennie zaznaczone). Artykuł J.S. Skurnowicz nie wyjaśnia, kogo autorka rozumie pod pojęciem „Polonia sowiecka”. Przeważnie pisze o niezbyt licznym środowisku komunistów oraz współpracujących z nimi (mniej lub bardziej chętnie) intelektualistów i polityków, którzy znaleźli się w ZSRR po wrześniu 1939 r., lecz wydaje się temu przeczyć przypis 69. Artykuł jest pożytecznym omówieniem publicystyki czasopism „Nowe Widnokreśli” oraz „Wolna Polska”, lecz zawiera sporo naiwności i oczywiste nieporozumienia (np. J. Lelewel został mianowany socjaldemokratą, przypis 45). R. Taras zdaje się sugerować, iż po 1944 r. w PPR ujawniły się trzy frakcje: „krajowa”, „moskiewska” oraz „żydowska”. Z tego punktu widzenia rozważa rolę Żydów (a raczej działaczy pochodzenia żydowskiego, najczęściej związanych z kulturą i tradycją polską, a nie żydowską) w usunięciu Gomułki. Z rozważaniami tymi kolidują cytowane opinie K. Kerstenowej i M. Chęcińskiego, ten ostatni m.in. stwierdza jednoznacznie, iż działacze pochodzenia żydowskiego byli we wszystkich frakcjach PPR. Polski czytelnik znajdzie tu sporo naiwności, choć także niektóre interesujące spostrzeżenia. Artykuł J. Schatza powstał na podstawie jego książki, w której wykorzystał wywiady z gronem byłych działaczy PPR i PZPR, rozczarowanych do komunizmu.

Krótki wstęp H.R. Huttenbacha sprawia wrażenie napisanego zbyt pośpiesznie i zawiera sformułowania niezbyt przemyślane. Autor zdaje się powtarzać stereotypy dzielące działaczy komunistycznych na „etnicznych Polaków”, pragnących czysto polskiej partii i zminimalizowania wpływów ZSRR oraz na „w większości arogancko autorytarną, przeważnie polsko-żydowską awangardę promoskiewskich komunistów”. W etnocentryzmie polskich komunistów dostrzega zaś przyczynę izolacji społecznej partii (chyba mowa o PPR i PZPR?) oraz jej zbiurokratyzowanie.

Jerzy Tomaszewski

Jerzy G o ł ę b i o w s k i, Przemysł zbrojeniowy Drugiej Rzeczypospolitej 1918-1939, Pionki 1993 (Zakłady Tworzyw Sztucznych PRONIT), s. 303.

O przemyśle zbrojeniowym Polski międzywojennej pisano już wiele, także autor niniejszej książki opublikował interesujące artykuły. Obecnie przyszła kolej na podsumowanie i rozwinięcie dotychczasowej wiedzy, w postaci syntetycznej rozprawy, ujmującej całość problematyki tej dziedziny gospodarki. Podstawą książki, poza obszerną literaturą przedmiotu, są przede wszystkim zbiory Centralnego Archiwum Wojskowego (po raz pierwszy tak gruntownie zbadane), uzupełnione przez inne archiwalia (zwłaszcza z Archiwum Akt Nowych).

Struktura książki odbiega od najczęściej stosowanej w takich przypadkach, gdyż składa się ona z dwóch wyraźnie odmiennych charakterem części. Pierwsza, to dwa rozdziały chronologiczne (okresy 1918-1927 oraz 1927-1939), w których znajdujemy opis rozwoju najważniejszych państwowych przedsiębiorstw zbrojeniowych. Kolejne dwa rozdziały zawierają analizę koncepcji skoncentrowania inwestycji zbrojeniowych oraz ich realizacji w tzw. rejonie bezpieczeństwa (lata 1922-1935), a następnie w Centralnym Okręgu Przemysłowym (lata 1936-1939). Taka struktura ma